

איור: שלומי צרקה

צדק מאוחר

מראשית דרכו נתפס הרצל בעיני בני דורו כמשוגע, כמגלומן חסר אחריות • אולי אין זה מקרי שדווקא ניצול שואה עשה לילות כימים בהפרכת הנחות שגויות ושקריות על האיש הדגול הזה

הועלמו בזרן. מחינוכו היהודי של הרצל ועד הפרק הממצה העוסק בפתרון אפשרי באוגנדה. הוא מפריך את הרעה הרווחת, שלפיה הרצל היה מתבולל, ומציג מחקר המבוסס על כתביו של הרצל עצמו, שלפיו היה מחובר לזהות ולשורשי היהודיים.

וייס מוכיח כי מוצאו של הרצל דווקא ממשפחה יהודית בעלת הכרה יהודית איתנה וגאה. סבו היה יהודי אורתודוקסי וכן בית אצל הרב יהודה אלקלעי, ממבשרי הציונות, אביו היה יהודי שומר מסורת ולהוריו אף היו מקומות קבועים בבית הכנסת. הוריו של הרצל עוררו את בנם בעשייתו הציונית וגם תמכו בה כספית. הרצל עצמו למד בבית ספר יהודי עד גיל 10.

המיתוס השני שבו עוסק הספר הוא הטריגר של הרצל לעיסוק בשאלה היהודית. בספרו טוען וייס כי בניגוד למה שנהוג לחשוב, פרשת דרייפוס לא היתה הטריגר לכה. לטענתו, הבעיה היהודית והאנטישמיות החלו להעסיק את הרצל לפחות 13 שנה לפני כן, וכבר ב־1882 זועזע מספרו של האידיאלוג האנטישמי אויגן דריינג "השאלה היהודית כשאלת גזע, מנהגים ותרבות". מראשית דרכו נתפס הרצל בעיני בני דורו כמשוגע, כמגלומן חסר אחריות המבקש להפיג את שיממונו בכל דרך אפשרית. על רקע העוינות והלעג, מרדים כיצר הצליח לעודד הר עצום ואיך הפך למנהיג בעיני מאות אלפי יהודים.

ביומנו כתב הרצל: "התקפותיהם של מתנגדי היהודים מעוררות בי הרהורים קשים. הדיני שואל את עצמי אם באיזו אומה שהיא אפשר היה כי אנשים המבקשים לעשות משהו למען עמם יהיו נתקפים כדרך שעלה לי".

גם שותפיו לרעיון הציוני נאבקו בו. אחד העם שלל מכל וכל את הציונות המדינית, המעשית, וביקש למצוא גאולה בציונות של תודעה, ציונות תרבותית. חיים ויצמן תרם אף הוא לסילוף דמותו ורעיונותיו. לא שהרצל לא עשה טעויות, ע"ע הניסיון לסנגר על העות'מאנים בתמורה להכרה, לאחר טבח הארמנים "הקטן" בשלהי המאה ה־19.

דמותו של משיח בן יוסף מורכבת. אבל השלם עולה על הביקורת. •

היה מישוהו אחו. כבר ב־34' כתב ברל כצנלסון: "יש לחשוש שהדור הבא לא יידע את הרצל בלתי אם כשם, כסימנה, כדגל, לכל היותר כאגדה נאה". גם ההיסטוריון פרופ' בנציון נתניהו ביטא חשש דומה בהקדמה לספר "מבחר מכתבי הרצל" ב־1937.

על חשיבותה של הציונות המדינית בתקומת ישראל נתעכב פעם אחרת. הפעם, אמליץ על יהודי יקר בשם ר"ד יצחק וייס, שבזכות ספרו "הרצל, קריאה חדשה" למדתי לבושתני על בורותי. בילדותי הכרתי את וייס, רופא השיניים, בעל המבטא הצרפתי הכבד, עיניים צוחקות וכיפה שחודה גדולה כאביו של חבר שלי אוריאל, לא כהיסטוריון וחפרפרת ארכיונים.

ניצול השואה שעלה מצרפת עשה לילות כימים בהפרכת הניחות שגויות ושקריות, קלישאות שהתקבעו ועיוותו את דמותו ורעיונותיו של הרצל בתודעה הישראלית. בולדוור אינטלקטואלי, תלמיד חכם שהקדיש שמונה שנים מחייו לחקר דמותו וכתביו של הרצל. ספר חובה במדף של כל בית יהודי ציוני.

בנאומו בכנסת לציון "יום הרצל" ב־2009, ציין בנימין נתניהו את חשיבות המחקר שביצע וייס: "ההנחה הרווחת בציבור שהרצל בא ממשפחה מתבוללת ובמידה רבה בעצמו היה יהודי, אם לא מתבולל, בדרך להתבוללות, ושהוא התנער מהמהלך הזה וכך גילה את הציונות. אני עצמי הייתי שבו בקונספציה הזאת, עד שקראתי את ספרו של וייס. הרצל בא ממשפחה יהודית, חלק ממשפחתו היו בכלל חובבי ציון, אביו היה יהודי משכיל אמנם, בעל דעות חופשיות, אבל הוא מעולם לא עזב את המסורת".

ר"ד וייס הדגיש כי הממד היהודי בדמותו של הרצל הוסתר ועוות במשך עשדות שנים. כבר בנאום הפתיחה של קונגרס באזל קבע הרצל כי "הציונות היא חזרה ליהודיות עוד קודם היותה חזרה אל ארץ היהודים". באופן פדרוקסלי הפך הרצל לנביא הישראליית החילונית המפורקת מהמסורת. הוא הבין את המורכבות החמקמקה של היהדות, שאינה רק דת או לאום או גזע. היא הכל מכל. סינתזה נטולת הגדרה חריממדיית שרק בארץ ישראל יכולה להתגשם במלואה.

וייס מתקן בספרו עיוותים רבים, חושף פרטים שנשכחו או

"הרצל היה דגם ומופת מושלם ביותר ליהודי

מכף רגל ועד ראש, ליהודי עד נכחי ישותו. לא היה בו אפילו קו אחד, שאינו קו יהודי צרוף. היתה זו אישיות נעלה, טיפוס אידיאלי, המזכיר לא את הגטו, אלא את התנ"ך" (זאב ז'בוטינסקי). "לא יקום עוד איש נפלא כזה המאחד את גבורת המכבי עם מזימות דוד, אומץ לב רבי עקיבא... וענוות הלל, את פי רבי יהודה הנשיא ואהבת־אש של רבי יהודה הלוי" (דוד בן־גוריון).

ב־3 ביולי 1904 הלך בנימין זאב הרצל לעולמו. בן 44 במור תו. "יום מיוחד במינו היה היום ההוא, יום שלא ימחה מדעתם של האנשים שחוו אותו", כתב הסופר סטפן צוויג על הלווייתו, "פתאום הגיעו לווינה לכל תחנות הרכבת, ביום ובלילה, יהודים מכל הארצות, מן המערב, המזרח, ובפני כולם אימת הבשורה הרעה. מעולם לא הורגש ברוד יותר מה שלא הורגש קודם לכן בגלל המאבקים והדיבורים, כי כאן מלווים למנוחתו מנהיג של תנועה גדולה. בבית העלמין נשתדרה מהומה.

"רבים מדי פרצו פתאום אל ארוננו, בוכים, צועקים, מקוננים, מתוך ייאוש פראי שהתפוצץ. והקולות הפכו לזעקות, לשאגות, הסדר הופר על ידי יגון קמאי, אקסטטי, שלא ראיתי מעולם כמותו בשעת קבורה, ולא שבתי לראות. על פי הכאב האדיר הזה... ניתן להעריך לראשונה כמה להט ותקווה הטיל לעולם".

בשבוע הבא יתקיים בבאזל כנס הרצל למנהיגות לציון 125 שנה לכינוס הקונגרס הציוני הראשון. וכיוון שחודש אלול בפתח, זוהי הזדמנות טובה עבורי ועבור כולנו לבקש את סליחתו של הרצל על חטא שחטאנו בשכחה, בסילוף ובהשמצה.

יהודי ענק, חזוה, נביא, שבחלומו שקדם עוד וגידים אנו חיים. שנים רבות חייכתי בחשיכה ובכורות. התרגלתי לחשוב על הרצל כעל גרסה מוקדמת של מצביע שינוי, מין טומי לפיד רזה עם זקן. יהודי מנוכר על סף ההתבוללות שביקש למצוא פתרון לאומי נוסח המאה ה־19 לבעיה היהודית. רק בעשור האחרון התחלתי לתפוס את חשיבותו ואת משמעותה של הציונות המדינית.

שנים חשבתי על הרצל כמונחים אינסטרומנטליים. הוא נתפס אצלי ככלי במהפכה הציונית, אך לא מחוללה. אם לא הרצל,

הרצל הפך לנביא הישראליות החילונית המפורקת מהמסורת והבין את המורכבות של היהדות, שאינה רק דת או לאום או גזע